

Türkiye'deki arşiv ve kütüphaneleri çok iyi taniyan, yurt dışındaki yayınları iyi takip eden Orhonlu farklı alanlarda araştırmalar yayımlamış, bilgisini coğrafyacılar, sosyologlar ve sanat tarihçileriyle de paylaşmıştır. Onun özelliklerinden biri de şekle fazla önem vermeden, elde ettiği yeni bilgileri bir an önce ilim âleminin istifadesine sunmak amacıyla süratli bir şekilde yazıya dökmesidir. Yetenekli gördüğü öğrencilerini araştırmaya yönlendirir, bazan topladığı bilgileri öğrencilerine veya meslektaşlarına vererek onları teşvik ederdi.

Cengiz Orhonlu kısa ömrü içinde dördü kitap, geri kalanı makale olmak üzere 100 civarında araştırma ortaya koymuştur. Vefatından sonra bazı araştırmaları derlenerek kitap haline getirilmiştir (*Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*, der. Salih Özbaran, İzmir 1984). Çalışmaları içinde Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti, teşkilât ve kurumlarıyla ilgili olanların sayıca fazla olduğu görülür. Bu konularla ilgili önemli yazıları arasında "Gemicilik" (*Türkiyat Mecmuası*, XV [1969], s. 157-169); "Lipkalar" (a.e., XVI [1971], s. 57-87); "Osmanlı Devrinde Nehir Nakliyatı Üzerine Araştırmalar: Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat" (*TD*, sy. 17-18 [1963], s. 77-102); "Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği" (a.e., sy. 21 [1966], s. 109-134); "The Institution of 'Suyolcu' in the XVIth Century" (*Actes du premier congrès international des études balkaniques et sud-est européennes: Sofia 26 août- 1septembre 1966*, Sofia 1969, III, 673-676); "Divan: A Historical Term in the Settlement Geography of Turkey" (*Disputations ad Montium Vocabula*, Wien 1969, III, 89-93); "Meslekî Bir Teşekkül Olarak Kaldırımçılık ve Osmanlı Şehir Yolları Hakkında Bazı Düşünceler" (*GDAAD*, sy. 1 [1972], s. 93-138); "Fındıklı Semtinin Tarihi Hakkında Bir Araştırma" (*TD*, sy. 10 [1954], s. 61-78; sy. 11-12 [1956], s. 51-70); "Hint Kaptanlığı ve Pirî Reis" (*TTK Belleten*, XXXIV/134 [1970], s. 235-254); "XVI. Asrın İlk Yarısında Kızıldeniz Sahillerinde Osmanlılar" (*TD*, sy. 16 [1962], s. 1-24); "1559 Bahreyn Seferine Âid Bir Rapor" (*TD*, sy. 22 [1968], s. 1-16); "Seydi Ali Reis" (*TED*, sy. 1 [1970], s. 39-56); "Osmanlı-Bornu Münâsebetine Âit Belgeler" (*TD*, sy. 23 [1969], s. 111-130) zikredilebilir. Bunlardan başka tarihî yazmalar, belgeler ve raporlar, Türkiye Cumhuriyeti tarihi, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan Türk topluluklarıyla ilgili birçok makalesi vardır. *İslâm Ansiklopedisi* (MEB),

Küçük Türk İslâm Ansiklopedisi, *Encyclopaedia of Islam* gibi ansiklopedilerde çeşitli maddeleri yayımlanan Orhonlu *Türk Dünyası El Kitabı*'nın editörlüğünü yapmış (Ankara 1976), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin çıkardığı *Tarih Dergisi* ve *Tarih Enstitüsü Dergisi*'nin yayımlanmasında faal olarak görev almıştır. Aynı fakültenin yayımları arasında yer alan *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*'nin de kurucusudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Şahabettin Tekindağ, "Kaybettiğimiz Bir Değer Cengiz Orhonlu", *TD*, sy. 30 (1976), s. 1-8; Nejat Göyünç, "Cengiz Orhonlu Hayatı-Eserleri-Şahsiyeti", *TKA*, XV/1-2 (1976), s. 7-32; Mahmut H. Şakiroğlu, "Prof. Dr. Cengiz Orhonlu 1927-1976", *TTK Belleten*, XL/160 (1976), s. 669-686; Yusuf Halaçoğlu, "Hocam Cengiz Orhonlu", *GDAAD*, XII (1998), s. XI-XIII. İLHAN ŞAHİN

ORIENS

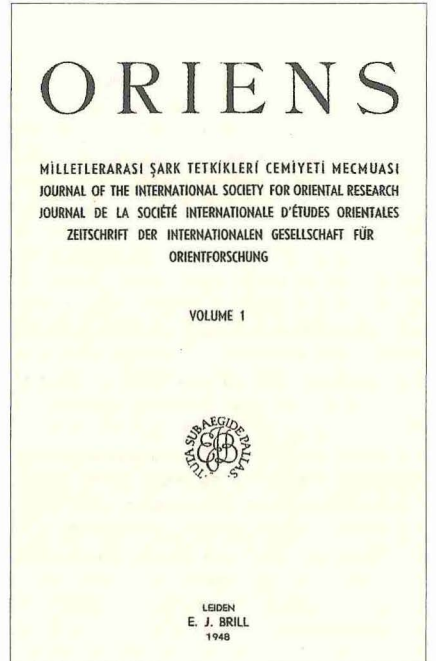
Milletlerarası Doğu Araştırmaları Cemiyeti tarafından yayımlanan dergi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra şarkiyat araştırmalarının yeniden canlandırılmasının uluslararası bir iş birliğiyle mümkün olabileceğini düşünen ünlü Alman müsteşirli Hellmut Ritter M. Fuad Köprülü, A. Adnan Adıvar, Reşit Rahmeti Arat, Ahmet Ateş, John Kingsley Birge, W. C. Edvars ve L. Thomas ile birlikte 1947'de merkezi İstanbul'da olmak üzere Milletlerarası Doğu Araştırmaları Cemiyeti'ni (International Society for Oriental Researchs) ve bu cemiyetin yayın organı olarak *Oriens* dergisini kurmuştur. İlk sayısı 1948 yılında Leiden'de yayımlanan derginin Hellmut Ritter başkanlığındaki yayın kurulu Adnan Adıvar, Reşit Rahmeti Arat, John Kingsley Birge, Wolfram Eberhard, Hans Gustav Güterbock, M. Fuad Köprülü ve Helmer Ringgren'den oluşuyordu. Balangıçta Türk hükümetinin malî desteğini gören derginin bilhassa ilk on cildinin neşre hazırlanması çalışmalarının tamamını Ritter üstlenmiştir. 1949'da Almanya'ya dönen Ritter, Frankfurt Üniversitesi'nde göreve başlamış ve derginin yayımlanması çalışmalarına burada devam etmiştir. IX. cildin ikinci sayısında idare merkezi olarak Bonn gösterilen derginin daha sonraki sayılarında merkez Frankfurt olarak kaydedilmiştir. Derginin V. cildinin ikinci sayısında yayın kurulunda Adnan Adıvar'la J. K. Birge'nin adları yer almamaktadır. IX. cildin ikinci sayısında yayın kuruluna Rudolf Sellheim katılmış, XVIII. ciltten itibaren Ritter edi-

törlüğü Sellheim'a bırakmıştır. Derginin değişik ciltlerinde Alman Araştırma Konseyi ve R. O. Meisezahl Vakfı tarafından desteklendiğine dair kayıtlar bulunmaktadır. IV. cilde kadar yılda bir sayı çıkarılan dergi V-XII. ciltlerde iki sayı olarak yayımlanmıştır. Ayrıca malî sıkıntılar yüzünden XIII ve XIV. ile sonraki bazı ciltlerinin bir arada neşredildiği görülmektedir. Ardından tekrar tek sayı yayımlanan dergi düzensiz çıkmaya devam etmiş ve son olarak 2001 yılında XXXVI. cildi neşredilmiştir.

Oriens'te çıkan makaleler Türk, Arap, Fars, Moğol, Tibet, Çin, Japon, Kore ve Hint dilleri, edebiyatları, dinleri, tarihleri, coğrafyaları ve kültürlerinin klasik dönem çalışmalarına ayrılmıştır. Bazı önemli metin neşirlerine de yer verilen derginin dili İngilizce, Almanca ve Fransızca olmakla birlikte Türkçe, İtalyanca ve İspanyolca birkaç makale de yayımlanmıştır. Ayrıca çok sayıda kitap ve dergi tanıtılmıştır. Dergide Franz Babinger, Joseph Schacht, Hellmut Ritter, Hamilton Alexander R. Gibb, Gustave Edmund van Grunebaum, Claude Cahen, Franz Rosenthal, Clifford Edmund Bosworth gibi ünlü oryantalistler tarafından kaleme alınan yazılar bulunmaktadır. Dikkat çeken bazı makaleler şunlardır: Ahmet Ateş, "Tarcumân al-Balağa, Das Frü-

Oriens'in ilk sayısının iç kapağı

heste Neupersische Werk über Rhetorische Figuren" (I, 45-62); Ahmet Temir, "Die Konjunktionen und Satzeinleitungen im Alt-Türkischen" (IX/1, s. 41-85; IX/2, s. 233-280); W. Montgomery Watt, "The Study of al-Gazali" (XIII-XIV, 121-131); G. E. Grunebaum, "Concept and Function of Reason in Islamic Ethics" (XV, 1-17); Annemarie Schimmel, "Translations and Commentaries of the Qur'an in Sindhi Language" (XVI, 224-243); Joseph Schacht, "An Early Murdjite Treatise: The Kitāb al-Ālim wal-Muta'allim" (XVII, 96-102); Franz Rosenthal, "Ibn Arabi' between Philosophy and Mysticism" (XXXI, 1-35); Binyamin Abrahamov, "Fakhr al-Din al-Rāzī on God's Knowledge of the Particulars" (XXXIII, 133-155); William Smiyth, "Some Quick Rules UT PICTURA Poesis: The Rules for Simile in Miftāh al-'Ulūm" (XXXIII, 215-229); Gerhard Endress, "Al-Kindī über die Wiedererinnerung der Seele Arabischer Platonismus und die Legitimation der Wissenschaften im Islām" (XXXIV, 174-221); Reinhard Weipert, "al-Ḥalīl ibn Aḥmad – A Poet?" (XXXV, 65-104). Metin neşri ve tercümesi tarzındaki çalışmalara Hellmut Ritter'in "Al-Biruni's Übersetzung des Yoga-Sutra des Patanjali" (IX/2, s. 165-200) ve Fritz Meier'in "Qusayri's Tartīb as-Sulūk" (XVI, 1-39) adlı makaleleri örnek gösterilebilir. Dergi uluslararası indeksler tarafından taranmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Oriens, I-XXXVI, Leiden 1948-2001; Ahmed Ateş, "Hellmut Ritter", *ŞM*, V (1963), s. 1-14.

SEDAT ŞENSOY

ORJENTALNI INSTITUT u SARAJEVU

Saraybosna şarkiyat enstitüsü.

Osmanlı tarihi ve şarkiyat araştırmaları yapmak üzere 1950'de Bosna-Hersek Cumhuriyeti Millet Meclisi'nin kararıyla kurulmuş, daha sonra yine aynı meclis tarafından bilimsel araştırma alanları tesbit edilmiş ve 1967'de mecliste kararname onaylanmıştır. Bosna-Hersek Cumhuriyeti Millet Meclisi 1977'deki yeni kanunla enstitünün kurucusu kabul edilmiş, 1 Mart 1992 tarihinden itibaren Bosna-Hersek Millî Eğitim, Kültür ve Spor Bakanlığı'na bağlanmıştır. İç savaş döneminde (1992-1995) buraya araştırma merkezi olarak özel bir statü verilmiş, Dayton Antlaşması'nın (1995) ardından Bosna-Hersek Federal Millî Eğitim, Kültür ve Spor Bakan-

lığı bünyesine alınmıştır. Günümüzde üniversiteler kanunu çerçevesinde enstitünün sahibi, kurucusu ve malî kaynağı Saraybosna kantonudur. Daha sonra Saraybosna Üniversitesi'nin bünyesine dahil edilerek üniversite kampüsü içerisinde bir araştırma müessesesi olmuştur.

Orijentalni Institut'un kuruluşundan itibaren bugüne kadar gelen süreçte geçirdiği iki dönemden ilki kuruluşundan 1992 savaşına kadar olan dönemdir. Bu dönemde enstitü Bosna-Hersek Cumhuriyeti idaresinde özel bir kurumdur. En önemli yanı da Saraybosna Devlet Müzesi'nden devraldığı yazmalar ve Türk tarihiyle ilgili doküman ve arşiv belgelerinden oluşan değerli bir koleksiyona sahip bulunmasıydı. Enstitünün kurulduğu yıl Saraybosna Üniversitesi Felsefe Fakültesi'nde Şarkiyat Kürsüsü oluşturulmuştur. Enstitünün ikinci dönemi ise 17 Mayıs 1992 tarihinden başlayarak günümüze kadar gelen devredir. Savaş sırasında enstitü binası Sırp güçleri tarafından bomba ve roket saldırılarına uğramış ve yakılmıştır.

Şarkiyat Enstitüsü'nün kuruluşundan itibaren temel faaliyetleri şu şekilde sıralanabilir: Bosna-Hersek'e ve diğer eski Yugoslavya bölgelerine ait Osmanlı dönemi Arapça, Farsça, Türkçe yazmaların, arşiv belge ve dokümanlarının toplanması, bu medeniyet ve kültürlerin dinî, tarihî, siyasi, felsefi cephesinin ve dillerinin incelenmesi. Enstitünün ilgi alanı bilhassa bölgedeki Osmanlı mirasının düşünce ve doktrin tarihine, diplomatik belgelere ve Osmanlı Devleti'nin söz konusu bölge ile olan ilişkisine odaklanmıştır. Günümüzde de aynı ilgi devam etmekte olup Arapça ve Farsça ile Türk dili ve edebiyatlarının araştırılması, bunların Bosna-Hersek'e ait Osmanlı dönemi tarihi ve kültürü ana inceleme alanlarını oluşturur. Şarkiyat Enstitüsü temel faaliyetleri açısından tarih, filoloji, kütüphane ve belgelerle şark sanatı ve sanat tarihi olmak üzere dört bölüme ayrılır.

Şarkiyat Enstitüsü, özellikle savaş öncesi dönemde sahip olduğu yazmalar koleksiyonu, arşiv belgeleri bölümü ve enstitü kütüphanesiyle dünya çapında bir yere sahipti. Yazmalar koleksiyonu sayıları 5263'ü bulan ve önemli bir kısmı mecmua olan Arapça, Türkçe, Farsça eserlerden oluşuyordu. Bunlar arasında nâdir ve değerli eserler bulunduğu gibi Arap harfleriyle yazılmış Boşnakça metinler de mevcuttu. Bu koleksiyon tarih, felsefe, tıp, coğrafya, siyaset vb. ilimler yanında İslâmî

ilimleri de içine almaktaydı. Bosna'nın yetiştirdiği Fâzıl Paşa Şerifoviç, Sâlih Sıdkı Hacıhüseynoviç Muvakkit, Mustafa Eyüboviç – Şeyh Yuyo, Sabit Ujicanin, Mehmed Meyliya, Hasan Kâfi Akhisârî, Allâmek el-Bosnevî, Novili Ömer Efendi gibi âlimlerin müellif hattı eserlerini de ihtiva ediyordu. Bunların büyük bir kısmı Bosna-Hersek savaşı esnasında tahrip edilmiş veya yakılmış, koleksiyonun sadece çok az bir kısmı günümüze ulaşmıştır.

Enstitü özellikle Balkanlar'a ait Osmanlı dönemi arşiv belgelerini ihtiva etmekteydi. Bu bölümde Türkçe belgeler, siciller koleksiyonu, vilâyet arşivi ve tapu koleksiyonu olmak üzere dört koleksiyon bulunmaktaydı. Burada XVI-XIX. yüzyıllara ait ferman, berat, buyruldu vb. 7156 belge vardı. Siciller koleksiyonu ise XVII-XIX. yüzyıllara ait altmış altı adet şer'iyye sicil defterinden ibaretti. Günümüzde enstitüde mevcut zarar görmemiş sicillerin bir kopyası Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ne alınmıştır. Vilâyet arşivi bölümü İstanbul'dan gön-

Orijentalni Institut u Sarajevu'nun kuruluşunun 50. yılı münasebetiyle yayımlanan enstitü hakkındaki kitabın kapağı

